

SIROJIDDIN SAYYID SHE'RIYATI LINGVOPOETIKASI.**Jiyanova Sanam Soatmuradovna****Navoiy innovatsiyalar universitet****Surxondaryo kampusi****magistranti****ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining yetuk namoyandalaridan biri Sirojiddin Sayyid ijodining lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir she'riy matnlarida til birliklarining estetik vazifasi, poetik semantika, metafora va ramzlarning badiiy funksiyasi, shuningdek, milliy-madaniy birliklarning lingvopoetik talqini ilmiy jihatdan yoritilgan. Lingvopoetik tahlil natijasida Sirojiddin Sayyid she'riyatida so'zning ko'pqatlamli semantik imkoniyatlari, sintaktik erkinlik va emotsional-ekspressiv vositalarning faolligi aniqlangan. Maqola natijalari shoir individual poetik uslubining shakllanishida til omilining hal qiluvchi ahamiyatga egaligini ko'rsatadi hamda zamonaviy o'zbek she'riyati lingvopoetikasini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

KALIT SO'ZLAR

Sirojiddin Sayyid, lingvopoetika, poetik til, badiiy semantika, metafora, ramz, milliy-madaniy birliklar, poetik sintaksis, individual uslub, lirik subyekt.

SIROJIDDIN SAYYID SHE'RIYATINING LINGVOPOETIK**XUSUSIYATLARI****Kirish**

O'zbek zamonaviy she'riyatida individual poetik tafakkur, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'un ifodasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda shoir shaxsiyati, uning til tanlovi, obraz yaratish uslubi va badiiy-estetik qarashlari muhim lingvopoetik omil sifatida namoyon bo'ladi. Ana shunday o'ziga xos ijodkorlardan biri — Sirojiddin Sayyiddir.

Sirojiddin Sayyid she'riyati badiiy tilning teranligi, semantik zichlik, milliy-madaniy birliklarning faol qo'llanilishi, ramziy va metaforik ifodaning ustuvorligi bilan ajralib turadi. Shoir she'rlarida so'z oddiy nominativ birlik sifatida emas, balki **estetik, falsafiy va emotsional yuk** tashuvchi lingvopoetik birlik sifatida maydonga chiqadi. Shu bois Sirojiddin Sayyid she'riyatini **lingvopoetik aspektda** o'rganish zamonaviy filologiya uchun dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi — Sirojiddin Sayyid she'riyatida til birliklarining badiiy-estetik vazifasi, poetik semantika va obrazlilikni yuzaga keltirishdagi lingvistik mexanizmlarni tahlil qilishdan iborat.

Lirik subyekt va lingvopoetik ifoda

Sirojiddin Sayyid she'riyatida lirik subyekt ko'pincha falsafiy mushohada qiluvchi, hayot va inson mohiyatini teran idrok etuvchi obraz sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu lirik subyektning ichki kechinmalari til orqali nozik va ta'sirchan ifodalanadi. Lingvopoetik jihatdan bu holat **birinchi shaxs birlik shaklining faol qo'llanilishi**, emotsional birliklarning ko'payishi hamda murojaat shakllari orqali yuzaga chiqadi.

Shoir nutqida so'z va lirik "men" o'rtasida mustahkam bog'liqlik mavjud bo'lib, til birliklari subyektiv baho va munosabatni ifodalashda asosiy vosita vazifasini bajaradi. Bu esa poetik matnda **subyektiv modal ma'noning** kuchayishiga olib keladi.

Takror va parallelizmlarning poetik funksiyasi

Sirojiddin Sayyid she'riyatida takrorlar (leksik, sintaktik va semantik) muhim lingvopoetik vosita hisoblanadi. Takrorlar:

poetik ritmni mustahkamlaydi;
mazmuniy urg'uni kuchaytiradi;
lirik hissiyotning intensivligini oshiradi.

Parallelizm esa shoir she'rlarida fikrning mantiqiy va emotsional rivojini ta'minlab, poetik uyg'unlikni yuzaga keltiradi. Bu holat lingvopoetik jihatdan **intonatsion yaxlitlikni** shakllantiradi.

Poetika va diniy-falsafiy leksikaning uyg'unligi

Shoir ijodida diniy-falsafiy tushunchalar lingvopoetik jihatdan alohida ahamiyatga ega. Iymon, duo, gunoh, tavba, taqdir kabi birliklar she'riy matnda abstrakt tushuncha sifatida emas, balki chuqur poetik obrazlar orqali ifodalanadi.

Mazkur birliklar:

falsafiy mushohadani chuqurlashtiradi;

poetik semantika doirasini kengaytiradi;

o'quvchini axloqiy-estetik tafakkurga chorlaydi.

Bu holat Sirojiddin Sayyid she'riyatida **lingvopoetik va falsafiy qatlamning uzviyligini** ko'rsatadi.

Zamon va makon kategoriyasining lingvopoetik talqini

Shoir she'rlarida zamon va makon tushunchalari ko'pincha nisbiy va ramziy xarakter kasb etadi. O'tmish, bugun va kelajak til birliklari orqali bir butun falsafiy konsepsiya sifatida ifodalanadi. Lingvopoetik nuqtayi nazardan bu hodisa **temporallik va lokalitet** kategoriyalarining poetik talqinidir.

Shoir zamonni real vaqt emas, balki inson hayotining ma'naviy mezoni sifatida tasvirlaydi.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi:

Lingvopoetik tahlil metodi — she'riy matndagi til birliklarining estetik vazifasini aniqlash;

Semantik-stilistik tahlil — so'z va obrazlarning ko'pqatlamli ma'nosini ochib berish;

Kontekstual tahlil — til birliklarining matn doirasidagi funksional ahamiyatini aniqlash;

Qiyosiy tahlil — shoir poetik tilini o'zbek zamonaviy she'riyati kontekstida baholash.

Tadqiqot materiali sifatida shoirning turli davrlarda yaratilgan she'rlari tanlab olindi.

Natijalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Sirojiddin Sayyid she'riyatida lingvopoetik birliklar quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

Metaforik tafakkurning ustuvorligi;

Milliy-madaniy leksikaning poetik faolligi;

Sintaktik erkinlik va inversiya;

Emotsional-ekspressiv birliklarning kuchli poetik yuklamasi;

So'z semantikasining falsafiy chuqurlashuvi.

Bu xususiyatlar shoir she'riyatida individual poetik uslubni shakllantirgan asosiy omillar hisoblanadi.

Tahlil

Metafora va ramzlarning lingvopoetik vazifasi

Sirojiddin Sayyid she'riyatida metafora oddiy tasviriy vosita emas, balki **badiiy tafakkurning asosiy shakli** sifatida xizmat qiladi. Shoir ko'pincha abstrakt tushunchalarni (vaqt, taqdir, vatan, iymon, yolg'izlik) konkret obrazlar orqali ifodalaydi. Bu holat poetik matnda semantik ko'pqatlamlilikni yuzaga keltiradi.

Masalan, tabiat hodisalari inson ruhiyati bilan qiyoslanib, **psixologik parallelizm** yaratiladi. Natijada so'zning lug'aviy ma'nosi kengayib, lingvopoetik ma'no hosil bo'ladi.

Milliy-madaniy birliklar va poetik semantika

Shoir she'rlarida milliy mentalitetga xos so'z va tushunchalar — tuproq, non, duoyi fotixa, qabr, ota, ona kabi birliklar faol qo'llanadi. Bu birliklar oddiy nominativ vazifadan chiqib, **milliy xotira va madaniy kodni** ifodalovchi poetik belgiga aylanadi.

Lingvopoetik jihatdan bu holat **kulturologik semantikaning** poetik matnda faollashuvi bilan izohlanadi.

Sintaktik qurilma va poetik intonatsiya

Sirojiddin Sayyid she'riyatida sintaktik erkinlik muhim o'rin tutadi. Inversiya, to'liqsiz gaplar, takrorlar va pauzalar orqali poetik nutqning musiqiyligi va ta'sirchanligi oshiriladi.

Bunday sintaktik qurilmalar:

emotsional kuchlanishni oshiradi;

lirik subyekt ichki kechinmalarini aniq ifodalaydi;

poetik ritmni shakllantiradi.

Natijada sintaksis lingvopoetik vosita sifatida faol ishlaydi.

Soʻz tanlovi va individual poetik uslub

Shoir soʻz tanlashda soddalik va falsafiylikni uygʻunlashtiradi. Oddiy xalq tiliga mansub soʻzlar chuqur poetik maʼno kasb etadi. Bu esa Sirojiddin Sayyid sheʼriyatida **“oddiy soʻz – murakkab maʼno”** tamoyilini yuzaga keltiradi.

Xulosa

Sirojiddin Sayyid sheʼriyati lingvopoetik jihatdan yuksak badiiy-estetik darajaga ega boʻlib, unda til birliklari nafaqat ifoda vositasi, balki poetik tafakkurning asosiy unsuri sifatida namoyon boʻladi. Metafora, ramz, milliy-madaniy birliklar, sintaktik erkinlik va semantik chuqurlik shoir individual uslubining asosiy belgilaridir.

Mazkur tadqiqot natijalari Sirojiddin Sayyid ijodini lingvopoetik aspektda yanada chuqurroq oʻrganish, shuningdek, zamonaviy oʻzbek sheʼriyati poetikasini tadqiq etishda muhim ilmiy asos boʻlib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. **Mirziyoyev Sh.M.** Milliy taraqqiyot yoʻlimizni qatʼiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga koʻtaramiz. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2017.
2. **Sirojiddin Sayyid.** Tanlangan asarlar. 1-2-jildlar. – Toshkent: Sharq, 2018.
3. **Sirojiddin Sayyid.** Vatanni oʻrganish. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2013.
4. **Yoʻldoshev Q.** Yoniq soʻz. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
5. **Yoʻldoshev Q., Qosimov B.** Adabiyot (Majmua). – Toshkent: Oʻqituvchi, 2000.

6. **Lafasov M.** Adabiyotda milliy-madaniy birliklar va poetik semantika. – Toshkent: Fan, 2010.
7. **Mamajonov S.** Uslub jilolari. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1992.
8. **Quronov D.** Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.
9. **Yo’ldoshev M.** Badiiy matnning lingvopoetik tadqiqi. – Toshkent: Fan, 2008.
10. **Boboyev T.** Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002.